

MÉS DADES SOBRE L'ESGLÉSIA DE SANT PERE DE RUBÍ EN L'ART I EN EL TEMPS (1506-1702)¹

Santi Torras i Tilló

En la nostra contemporaneïtat, l'església parroquial de Sant Pere de Rubí ha suscitat de manera intermitent i duradora l'interès d'historiadors locals i d'estudiosos de l'art, els quals al llarg dels anys han anat exhumant documentació i proporcionat nombroses dades que en conjunt esdevenen ben rellevants pel que aporten a l'estudi de l'art modern vallesà.² Una vegada més, val la pena reprendre el conjunt de la feina ja feta, revisitant el tema des del malmès però preciós arxiu parroquial; el lloc on es pot llegir la gènesi de la identitat del que avui és una populosa ciutat, però que en centúries passades era una plàcida vila rural, com moltes d'altres de la comarca, supervivent amb una tenacitat admirable a les endèmies de l'època moderna; i és que Rubí, segons les dades de què disposem ara com ara, sembla no haver superat en tot el segle XVI la cinquantena de focs, és a dir, sempre per sota dels dos-cents habitants. Tenint en compte que la major xifra s'ha de considerar la de l'any 1787, amb 345 habitants, hem de concloure que la vila moderna era poc més que una petita concentració de cases al voltant de l'església, i un escampall de masos històrics per la rodalia.³ A partir d'aquestes dades s'entén el fet que Rubí no pogués suportar el decret d'allotjament de soldats de l'any 1674, i que l'ordre de lleves del mateix any publicat pel virrei es llegís aquí amb un cert neguit, havent-hi diners tan solament per pagar el sou a un únic voluntari «Per quant dita parròquia y terme consisteix en molt pocas casas, y les demás són pobríssimas, lo qual soldat que offereixan serà agregat y a disposició del capità de la vila de Granullés, y la present universitat de Rubí li pagará quatre sous cada dia».⁴ La veïna vila de Terrassa, posada en la mateixa situació va aconseguir en poc temps més d'una dotzena de voluntaris soldejats, per bé que uns anys després el Consell d'aquesta població va manifestar els seus dubtes a l'hora de pagar, «Que primerament volen averiguar quant temps ha que faltan a la plassa de Palamós».⁵ Amb aquests precedents cal abordar el tema artístic amb una gran condescendència, havent d'emplaçar cada dada coneguda en aquest magre context demogràfic i econòmic.

Una de les notícies artístiques més antigues relacionades amb els altars de l'església de Sant Pere es remuntaria a l'any 1506, i fa referència al retaule de sant Esteve, obrat pel pintor i prevere Bertran Condomia, el qual sembla que va acceptar una pròrroga en el cobrament de la resta dels diners que els jurats de Rubí li quedaven a deure pel seu treball.⁶ Que un mateix religiós de la

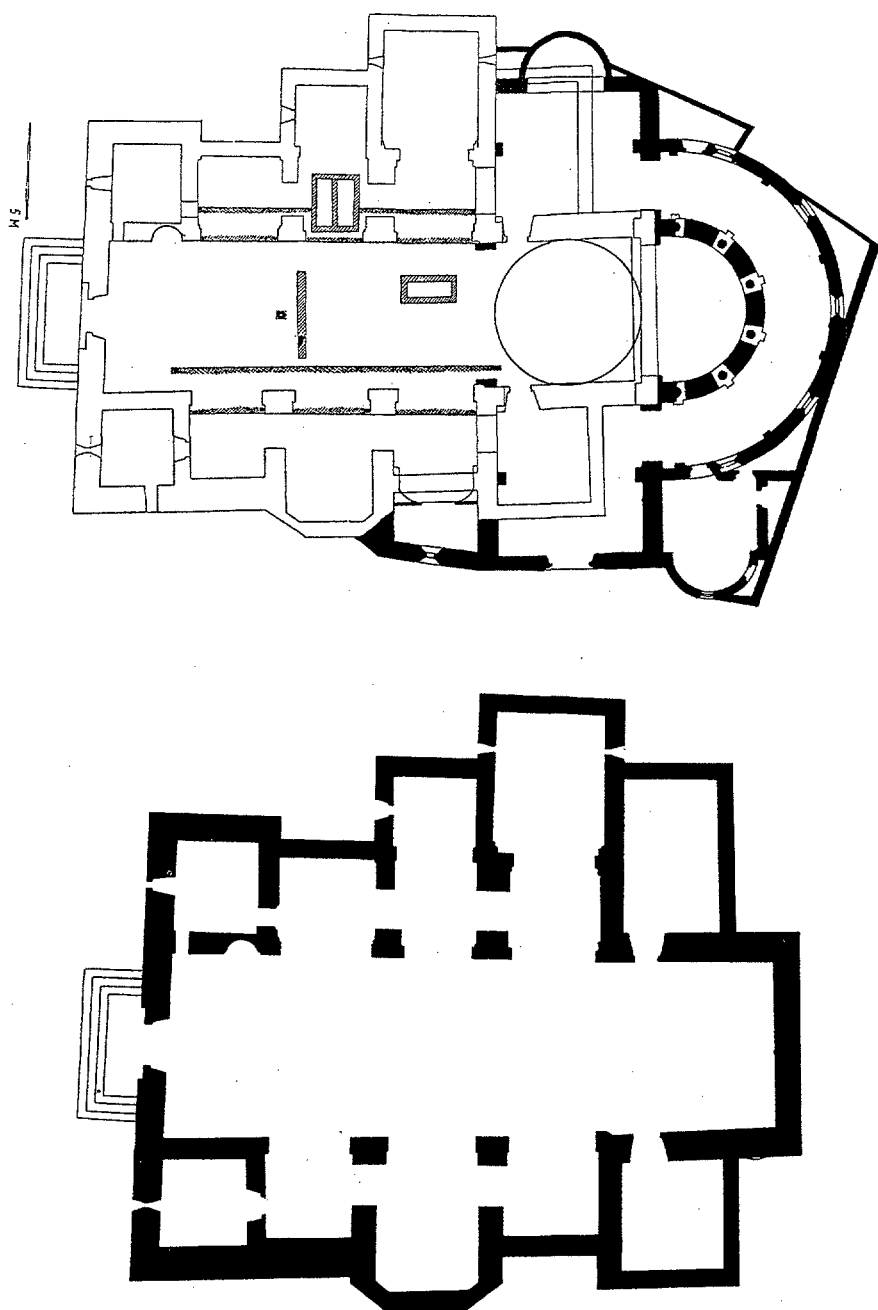

Figura 1. Plantes de l'església parroquial de Sant Pere de Rubí. A la primera es detalla la reforma del 1884, destacada en negre; la segona recrea l'església en època moderna. *Publicat per J. M. Merino al Butlletí Grup de Col·laboradors del Museu de Rubí, núm. 8, març 1983, p. 156-157.*

comunitat de Sant Pere fos a la vegada l'encarregat de pintar un dels ornaments litúrgics podria resultar molt il·lustratiu de fins a quin punt l'art dins del temple quedava circumscrit a les habilitats disponibles entre la minsa població de la vila. El fet que no s'hagués cercat un pintor agremiat de Barcelona donaria mesura de la pobresa que aleshores es devia viure a l'església. Un inventari pres al principi de l'any 1509 enumera tots els objectes de valor, propietat de la parròquia, que es trobaven aleshores reclosos a l'interior de les capelles; els ornaments descrits bàsicament consistien en roba d'altar i en l'orfebreria litúrgica mínimament indispensable, oferint-nos la imatge d'un temple bastant despul·lat; els notaris en van tenir prou amb un foli per anotar-hi tots els béns. Tampoc el nombre d'altars no era elevat; el document únicament en dóna testimoni de quatre: l'altar major, el de sant Esteve, el dels sants Llop i Sebastià i el de santa Maria. En alguns d'aquests s'hi trobaven pal·lis de pinzell decorats

Figura 2. Talla anònima de sant Joan, procedent d'un sant enterrament de la primera meitat del segle XVI. *Publicada a M. RUFÉ. Retaule de l'altar major, s. XVII. Rubí, 1992, p. 13.*

amb les representacions dels sants titulars, utilitzats molt probablement com a teles de sobrecell que a tall de cortinatge solien adornar el fons i els costats de l'altar, encerclant les imatges d'escultura (un parament que a l'època s'estimava preceptiu, i de baix cost, per a aquells altars desprovistos d'ornaments majors). Tot i la precarietat manifesta, el mateix any de 1509 els jurats encara van disposar d'alguns diners per a signar una concòrdia amb el mestre campaner de Barcelona Joan Arnau, un artesà que l'any 1498 ja havia treballat per encàrrec dels jurats de Sabadell en la refosa d'una campana destinada a l'església parroquial de Sant Feliu.⁷

Un segon inventari de l'església datat al setembre del 1525 demostra que tot i haver transcorregut setze anys el panorama continuava essent més o menys el mateix; els ornaments de l'altar major amb prou feines consistien en dos canelobres i quatre tovalles; menys encara eren les de l'altar de sant Sebastià, que només en tenia dues. Quinze llibres de notes i uns pocs llibres d'òbits conformaven tot el recorregut de l'arxiu parroquial.⁸ Les visites pastorals efectuades als mesos de juny del 1574 i de desembre del 1582 ens informen, però, de l'existència d'un nou altar dedicat a sant Roc, que disposava d'un retaule de pintura historiada, aleshores cobert amb una cortina negra, on hi havia col·locada al mig una talla d'aquest sant, advocat contra les epidèmies.⁹ L'altar major també responia a les mateixes característiques, segons es desprèn de la descripció escadussera del visitador del 1585: «retabulum ex pinzello perpulcre depictum, in medio cuius est imago sancti Petri, et per totum diverse historie». Malgrat la manca de recursos, als primers decennis del segle XVI hi devia haver una certa intenció de millora del temple, ja que el 26 de març del 1525 el Consell havia aprovat una recapta extraordinària de diners per a proveir l'obreria.

És al darrer terç del segle XVI quan les empreses artístiques de la parròquia comencen a prendre una certa entitat, possiblement estimulades per un augment demogràfic; es tractaria d'un període culminat amb el renovellament del retaule principal, encarregat l'any 1599 als escultors de la vila de Moià Jaume i Francesc Rubió. Entre 1525, data del segon inventari parroquial, i 1599, data de la concòrdia amb els escultors moianesos, es devia anar procedint a la substitució gradual dels ornaments medievals. Són poques les dades de què disposem, per ara, d'aquest procés tan habitual a les esglésies catalanes cinc-centistes. En el cas de Rubí, només podem aportar el pagament efectuat l'any 1571 a l'orfebre barceloní Gabriel Sumes, per a adobar uns canelobres de l'església,¹⁰ mentre que uns anys abans, el 28 de juny del 1562, s'havia signat una àpoca de quaranta lliures al fuster de Terrassa Lluís Marcel, «ratione operis de la cuberta del campanar de Rubí»,¹¹ cosa que demostraria una època de certa activitat edilícia de la parròquia. Pel que fa als altars, a més de l'existència de l'esmentat retaule i altar dedicat a sant Roc, la notícia més significativa és la construcció o reforma

Figura 3. Francesc i Jaume Rubió, relleu de l'Epifania procedent del retaule de l'altar major de l'església de Sant Pere de Rubí (1607). *Fotografia: Parròquia de Sant Pere de Rubí.*

de la capella del Roser, impulsada per la confraria dedicada a una devoció que s'estenia amb força rapidesa per tot el Vallès i que es devia començar a edificar poc abans dels anys 1577 o 1578, dates en les quals estan documentades despeses i recaptos per aquest concepte. Cap al 1580 la capella ja devia estar a punt, ja que en aquest any l'obreria rebia diversos donatius per a la construcció del retaule.¹²

Desconeixem el nom dels fusters o escultors que van realitzar-ne la talla; en tot cas, l'any 1585 aquesta ja estava enllestida i l'escultura de la Mare de Déu del Roser policromada. Tots aquests són detalls especificats al contracte signat per la parròquia amb el pintor de Barcelona Pau Camps, que fou l'artista escollit per a pintar el retaule a l'oli i daurar-ne l'estructura. A diferència d'èpoques anteriors, aquest projecte demostraria un mínim redreçament econòmic del Consell, si bé tot plegat no devia ser una arquitectura molt gran, ja que Camps es comprometia a pintar el retaule a Barcelona, on seria traslladat a costes dels rubinencs; per torna, Camps havia de costejar el seu retorn a l'església de Sant Pere. Per una segona clàusula del contracte, Camps també havia de treballar a

Figura 4. Bernardino Passari, gravat de l'Epifania inclòs al *Rerum Sacrarum liber*, de Lorenzo Gambara, obra editada a Anvers l'any 1577 (*The Illustrated Bartsch*, Nova York, 1982).

l'interior del temple pintant «les claus y evangelistas de pedra y las parets de la capella del Roser, dins dit temps, ab alguns personatges o ystòries y altres pintures que convindrà, tot al temple, bé y decentment, ab ses colós bones y vertaders, y ab tota perfectió».¹³ Els evangelistes esmentats feien referència a les escultures dels capitells medievals, al seu emplaçament original o potser reaprofitats durant les obres de construcció de la capella. Més significatiu és el fet d'haver estat projectat un cicle de pintura mural al tremp, del qual avui dia no en tenim constància física;¹⁴ és possible postular que els murals mai no s'haguessin realitzat, ja que, dos anys després de signat el contracte, els jurats de Rubí Pere Canals i Jaume Serra van anar personalment a Barcelona, a casa del pintor, per lliurar de pròpia mà els diners que el municipi quedava a deure pel retaule, i en l'acte de pagament, que va significar la cancel·lació de la concòrdia del 1585, no es féu cap referència a aquesta empresa.¹⁵

La pintura mural al Renaixement català és una manifestació poc habitual i mal coneguda, tant pels pocs exemples arribats als nostres dies com pel caràcter epigonal que sembla haver pres davant de la pintura sobre taula o sobre llenç. No obstant això, s'intueix que es devia desenvolupar millor en l'àmbit de la residència privada que no pas a l'interior de les esglésies, on l'estructura del retaule va guanyar fermament la partida com a ornament preferent. És encara un interrogant per què la pintura al fresc, que de manera tan abundosa, qualitativament i quantitativa, es va prodigar al Renaixement italià, no va tenir un ressò o un paral·lelisme mínim als edificis públics dels regnes del llevant peninsular, tan receptius a d'altres formes i novetats vingudes d'Itàlia. El desconeixement dels acurats requeriments tècnics demanats per aquesta modalitat, unida a la forta tradició de pintura moble mantinguda als tallers catalans, segurament explicarien en bona part el barrament experimentat en les empreses de caràcter religiós. Tot i així, és difícil de creure que l'edifici civil

Figura 5. Antonio Tempesta, gravat de l'Epifania inclòs en una edició romana dels Evangelis apareguda l'any 1591 (publicat a *In praesepeio, immagini della Natività nelle incisioni dei secoli XVI-XIX*. Roma, 1987, p. 130).

de mitjan segle XVI no s'hagués vist mínimament afectada pel furor decoratiu del gòtic pintat, una forma que envaeix profusament altres arts com l'escultura, l'orfebreria o la ceràmica. No són pocs els documents o inventaris notariais del segle XVI que acostumen a esmentar alguna *cambra pintada* com a espai notable de l'habitatge patrici. A tall d'exemple podem referir una sentència arbitral de l'any 1541 sobre els béns d'Antic Almogàver, familiar del més conegut poeta Joan Boscà, sentència en la qual, entre les importants reformes efectuades a la casa del seu pare i en una casa pairal situada a l'antic poble de Sants (pel respectable import de dues mil lliures), es feia referència a les pintures efectuades a la torre d'aquesta residència campestre.¹⁶ Ben poca cosa a veure amb el preu taxat per a les pintures rubinenques de Camps, cinquanta ducats més els diners complementaris que estipularien dos experts visuradors. Anys després, el mateix pintor seria protagonista d'un gran embolic amb els obrers parroquials de Sant Just Desvern, on havia contractat l'execució d'uns altres dos retaules.¹⁷

Tret de la capella del Roser, i fins on ens ha estat possible saber, no sembla que el segle XVI rubinenc hagi deixat cap més evidència artística ressenyable,

Figura 6. Francesc i Jaume Rubió, relleu de la Circumcisió procedent del retaule de l'altar major de l'església de Sant Pere de Rubí (1607). *Fotografia: Parròquia de Sant Pere de Rubí.*

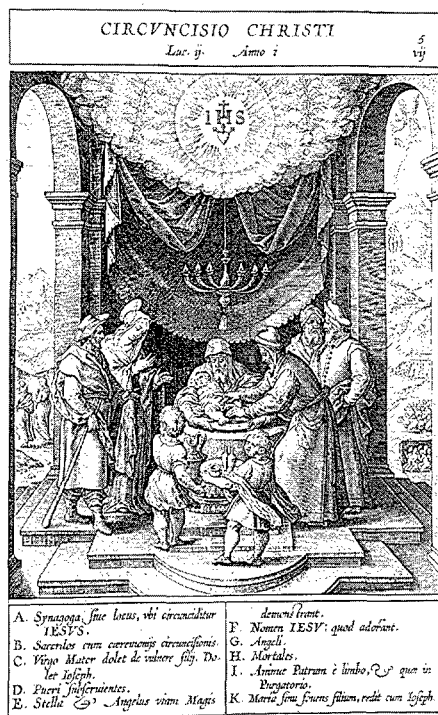

Figura 7. Hieronymus Wierix, gravat de la Circumcisió editat a l'*Evangelicae Historiae Imagines*, de Jeroni Nadal. Anvers, 1595. Fotografia de l'autor, d'un exemplar de la Biblioteca de Catalunya.

llevat d'una interessant imatge d'escultura en fusta policromada que actualment és a les col·leccions de l'encara invisible museu local, i que molt encertadament va cridar l'atenció de J. Comellas Rosiñol¹⁸ (figura 2).¹⁹ En alguna ocasió s'ha considerat que la imatge en qüestió formava part del retaule major, i que per tant seria una obra dels escultors moianesos; no obstant això, el tall de tres quarts i el gest d'aflicció del personatge fan evident que es tracta d'una peça supervivent d'un sant sepulcre o d'una dormició de la Mare de Déu, datable potser de la primera meitat del segle XVI, i d'un anònim escultor que, si bé no gaudia del virtuosisme exhibit per Martí Díez de Liatzasolo al sant sepulcre de la veïna població de Terrassa (1541-1544), posseïa en general una qualitat prou acceptable, fet que s'aprecia en l'estudi de les proporcions anatòmiques i en el treball del rostre i dels cabells. L'aparença d'aquests trets físics ens podrien suggerir un personatge femení; concretament, podríem estar davant d'una de les tres Maries que solien aparèixer als grups escultòrics de l'enterrament de

Figura 8. Detall de la figura 7. *Fotografia de l'autor.*

Crist. D'altra banda, J. Comellas Rosiñol també apuntava la possibilitat d'identificar l'escultura com un sant Joan, un personatge que apareix invariablement en aquest tipus de grups, per bé que sant Joan se'l solia representar sovint abraçant una Mare de Déu desconsolada; la ploma que sembla tenir a la mà podria corroborar aquesta proposta, tot i que el llibre que l'acompanya és també un atribut que en ocasions apareix en mans dels personatges femenins dels sants sepulcres, com és el cas de l'esmentat de Liatzasolo a Terrassa, a tall d'al·lusió als llibres d'oracions de difunts.

L'ambigüitat evident del personatge aquí podria ser interpretada perfectament com un recurs de taller de l'anònim escultor, pel qual un mateix model de figura podria ser utilitzada en ambdues modalitats de sants enterraments. Desproveïda de la ploma i del llibre, en un sant sepulcre seria una perfecta Maria de Betània; dotant d'aquests atributs la mateixa escultura en una dormició, es convertiria en un sant Joan presenciant el trànsit de la Mare de Déu amb la resta d'apòstols, ratificant amb aquest recurs la veracitat i la immediatesa dels textos evangèlics. Un rerefons teològic que és particularment manifest en les escultures supervivents del grup de la dormició de la Mare de Déu de Vallbona

de les Monges, escultura del primer terç del segle XVI atribuïda amb prou fonament per diferents especialistes a Damià Forment, en la qual els apòstols apareixen, de manera intencionada, exhibint els llibres corresponents.²⁰

La representació figurada dels enterraments, tant de Crist com de la Mare de Déu, tenien a Catalunya una llarga tradició que es remuntaria com a mínim al segle XIII, i n'hi ha de documentats una seixantena de grups entre mitjan segle XIV i l'inici del segle XVII; al sud de França, també n'apareixen amb profusió des del segle XV.²¹ Eren obres destinades a recordar i reforçar el culte de la Passió i esdevenien un referent més o menys evident de l'existència del sant sepulcre de Jerusalem, el lloc de pelegrinatge més important de la cristiandat; aquestes escultures, situades en capelles d'ermites foranes o en espais recòndits de les esglésies parroquials, esdevenien per als devots de l'època una mena de *sucursals* o succedanis de l'original oriental. Tal com apunta Michel Martin, solien ser obres emplaçades a peu pla, recreacions carregades d'un fort dramatisme a les quals el fidel es podia acostar de ben a prop; d'ací ve que els escultors tinguessin un repte d'especial compromís amb el contemplador, ja que aquest podia percebre nítidament cada detall de l'escultura.²²

És difícil precisar la procedència de la imatge del Museu de Rubí; cap dels documents consultats de l'arxiu parroquial de Sant Pere no dóna notícia de l'existència d'un grup escultòric com els esmentats. Pel que fa al Vallès, encara no disposem de cap estudi exhaustiu dels sants sepulcres escultòrics que hi podia haver tant a les esglésies parroquials com a les nombroses ermites o fundacions particulars disseminades pel paisatge de la comarca; fora del conegut grup de Terrassa obrat per Liatzasolo, només podem afegir-hi la notícia de l'existència d'un sant enterrament de la Mare de Déu, amb els dotze apòstols, que era emplaçat a l'altar de sant Miquel, de l'Hospital de Granollers, ja existent amb anterioritat a la data del 1574.²³

El segle XVI rubinenc es clouria, pel que fa a l'art religiós, amb el que sens dubte és l'episodi ornamental més rellevant de l'església parroquial de Sant Pere: l'escultura de l'altar major a mans dels Rubió de Moià. La història d'aquest retaule va ésser objecte d'un acurat estudi a càrrec de Miquel Rufé, publicat l'any 1992 en forma d'opuscle commemoratiu de la restauració i instal·lació a la capella del Santíssim dels relleus conservats, indret on avui dia es poden contemplar.²⁴ Més recentment, el tema ha estat reprès per J. Comellas Rosiñol (1996). Els treballs esmentats han aportat una valuosa recerca documental i una detinguda interpretació que permet seguir amb prou deteniment l'evolució del treball dels escultors de Moià.²⁵ En síntesi, l'obra fou contractada al mes de febrer del 1599, i tallada en la seva major part a Moià. L'any 1605, els escultors signaven una segona concòrdia amb la vila de Rubí a fi d'aconseguir una pròrroga en el termini de lliurament. A l'inici del 1607 el retaule arribaria per fi

a Rubí, tot i que l'acoblament i algunes parts d'escultura encara no estarien a punt; per a realitzar aquestes feines els escultors es van veure obligats a residir a la vila, amb l'estada costejada pel municipi. Al mes de març del 1607 es van introduir algunes modificacions en la traça original i es va capitular la factura del sagrari, dels relleus de l'Epifania i la Circumcisió (escenes actualment conservades i que reemplaçaven dues estàtues exemptes previstes al principi), a més de les imatges de dos profetes no especificats. Els treballs es van allargar fins a l'any 1609, moment en què el retaule ja estava a punt de visura. Tot i així, el 1610 Francesc Rubió encara va contractar en solitari la factura d'«un parell de angelets de tres palms de alsada, y una Nostra Señora de dos palms de alsada», imatges destinades també al retaule major.²⁶ La policromia l'emprengué cap el 1619 el pintor i daurador barceloní Joan Basí, documentat en aquesta mateixa època en altres retaules de Terrassa.²⁷ La gran despesa que tots aquests treballs ocasionaren va obligar el municipi a cercar ingressos extraordinaris (una situació que es devia prolongar més enllà de l'any 1618, en què s'efectuà el darrer pagament conegut a un dels Rubió per dues figures esculpides a les portes del retaule).

Tal com ja havia plantejat J. Comellas Rosiñol, per a elaborar els relleus de l'Epifania i de la Circumcisió els Rubió podien haver tingut al seu abast algun dels nombrosos gravats nòrdics i italians de la segona meitat del segle XVI. L'Epifania és, en aquest sentit, l'escultura que demostra d'una manera més evident la dependència d'una tradició iconogràfica ben identificable en la pintura del Renaixement (figura 3); en aquest període prenen una importància singular les composicions d'aquest tema fetes per Martin Schongauer. L'estampa de l'adoració dels Mags gravada cap el 1479 pel mestre d'Augsburg va gaudir d'una fortuna considerable entre els artistes de la primera meitat del segle XVI, que van copiar fins a la sacietat la postura i la fesomia del Melcior agenollat als peus de l'infant, un personatge ben fixat des de la baixa edat mitjana, d'edat avançada, barbat i quasi calb al front, amb una llarga cabellera blanca i ondulada que li cau cap al clatell.²⁸ A la dreta de la composició apareix Baltasar dempeus, sostenint la seva presentalla, i entre ambdues figures la del tercer rei, també en actitud d'ofertament; en versions posteriors s'hi afegiria sant Josep, recolzat en el seu bastó, despuntant pel darrere de la Mare de Déu. Una còpia força fidel de l'estampa de Schongauer es pot observar a l'Epifania pintada per Pere de Fontaines, procedent del retaule major de l'excol·legiata de Girona (c. 1515).²⁹ Aquesta forma de composició concordaria, anys més tard, amb les epifanies gravades per Cornelis Cort, que divulgaven obres de Giulio Clovio i Federico Zuccari.³⁰

Deutor de les estampes de Schongauer i Cort és el petit gravat de Bernardino Passari editat al *Rerum Sacrarum liber*, de Lorenzo Gambarà (Anvers: C.

Plantin, 1577),³¹ que molt probablement va ser utilitzat pels escultors de Moià en l'Epifania de Rubí (figura 4). El parentiu resulta bastant evident, especialment en la imatge de Baltasar, que al relleu de Rubí sosté la presentalla amb la mà esquerra, mentre que amb la dreta assenyala cap a l'infant. Aquesta postura sembla una adaptació de les figures de l'estampa de Passari, en la qual Baltasar forma amb la mà esquerra un redoblec amb la seva capa; és un element que al relleu de Rubí és transformat en una copa. Aquí la mà estesa de Baltasar és en realitat la mà estesa i oferent del Gaspar de Passari. En la compressió formal a què van sotmetre l'episodi els escultors de Moià, la copa de Gaspar no es va moure de lloc, cosa que no va succeir amb la figura del personatge, que passava a ocupar l'espai central de l'escena, per darrere del Melcior agenollat. Tot i els préstecs evidents d'aquest modest gravat italià, la fesomia i vestits de la Mare de Déu, i també del rei agenollat, podrien apuntar cap a una segona estampa d'Antonio Tempesta, elaborada per ornamentar una primera edició dels Evangelis, apareguda en àrab i llatí a Roma l'any 1591³² (figura 5). La forma i els plecs del vestit del Melcior del relleu dels Rubió segueixen amb força fidelitat la imatge de Tempesta, alhora que també és força evident el parentiu existent amb el gravat de Passari; això podria fer sospitar l'existència d'una tercera i comuna font iconogràfica.

Al relleu de la Circumcisió (figura 6) no hi podem constatar l'existència d'un model pictòric de la mateixa entitat que a l'Epifania; no obstant això, el sentit global de l'episodi i un dels personatges que apareixen en aquesta obra estan clarament relacionats amb el gravat del mateix tema que Hieronymus Wierix va fer per a les *Evangelicae Historiae Imagines*, del jesuïta mallorquí Jeroni Nadal (figures 7 i 8). Els Rubió van copiar amb molt poques variacions la imatge del sacerdot que sosté Crist infant sobre una safata, personatge que centra tota l'escena, tant al relleu com al gravat; fins la posició oberta de la mà dreta del sacerdot, recolzada en la vora de la safata, tal com apareix al gravat de Wierix, va ésser copiada amb fidelitat pels Rubió, fent alçar en aquest cas el braç dret de l'infant; llevat d'aquesta adaptació, la resta de personatges que apareixen al relleu de Rubí s'han de considerar una aportació singular dels escultors. No així el paper que cadascun d'ells pren en l'acció, que s'ajusta fil per randa al text llatí de Jeroni Nadal; d'aquesta manera, per a les imatges de sant Josep i de la Mare de Déu al text corresponent hi llegim «Virgo mater dolet de vulnere filii. Dolet Ioseph», unes expressions ben manifestes en les figures del relleu. També són dos els servents que assisteixen els sacerdots, nens al gravat i adolescents al relleu, sostenint cadascun un canelobre destinat a reforçar l'efecte de l'escenari tancat de la sinagoga on esdevé l'acció, suggerit pels Rubió amb una esquemàtica arquitectura de fons on s'hi veu penjat un

llumener, segurament adaptació del canelobre jueu de sis braços que apareix al gravat de Wierix.

Les fonts d'informació plausiblement emprades pels escultors de Moià, el *Rerum Sacrarum liber* de Lorenzo Gambara i l'*Evangelicae Historiae Imagines* de Jeroni Nadal, tenen dues coses en comú: en primer lloc eren obres impreses a Anvers per Cristòfol Plantin, un dels editors més importants de l'alta cultura de l'Espanya de Felip II, i, en segon lloc, ambdues són obres rotundament programàtiques, concebudes per a la difusió de la doctrina catòlica, recolzada de manera essencial en la imatge; aquest fet permetria en aparença associar el retaule de sant Pere de Rubí a les suposades intervencions del concili de Trento en les pràctiques artístiques, i per conseqüència interpretar el resultat de l'escultura dels moianesos com una expressió palpable de la Contrareforma. L'associació entre l'art i el debat teològic és tota una temptació per a l'historiador. No obstant això, l'evidència constant és que els llibres de gravats, independentment del seu contingut o intencionalitat, van esdevenir en tot moment una gratuïta font d'informació gràfica per als artistes, ja fos en pròpia possessió o subministrada dels promotors, d'on es captaven sovint amb gran llibertat d'elecció aquells detalls o formes de composició que més atractius resultaven. També cal notar que en el moment en què els Rubió van contractar el retaule de sant Pere (febrer del 1599), el llibre de Nadal era tota una novetat editorial, ja que la primera edició de Plantin havia sortit el 1593 i la segona de Martin Nutius el 1595.³³ Els magnífics i nombrosos gravats dels Wierix, que suportaven tota la significació del llibre, devien suposar per als artistes catalans del moment la possibilitat de disposar d'un sòlid repertori iconogràfic d'història sagrada, d'alta qualitat gràfica i ben imprès, susceptible de renovar altres repertoris més antiquats o de menor vàlua artística; obres com aquesta formaven part dels llibres concebuts intencionadament *per mirar*, i no oblidem que un dels escultors de Moià, Francesc Rubió, era il·letrat, tal com ho manifestà al contracte signat el 1610 amb els jurats de Rubí.

Les altres dues composicions conservades, que representen els episodis de la vida i martiri de sant Pere, molt probablement també tenien al darrere petites il·lustracions que havien servit de suport a un text imprès. En tot cas, sí que es pot constatar com, en la retaulística catalana antiga, les escenes de la crucifixió de sant Pere o la trobada del sant amb el Crist penitent a la ciutat de Roma eren episodis representats des del darrer terç del segle XV de forma molt homogènia, tal com es pot comprovar als relleus que amb aquests episodis hi havia a la primera andana del retaule de sant Pere de Premià (c. 1478), obra de l'escultor Miquel Luchner, desapareguda el 1936 però de la qual en conservem testimoni gràfic.³⁴

A pesar de la despesa progressiva que per al municipi semblava anar comportant l'escultura dels Rubió al retaule major de Sant Pere, el cert és que aquesta empresa era estrictament contemporània a una ampliació puntual de l'església, ja que al mes de setembre de l'any 1605 els jurats de Rubí havien signat una concòrdia amb els mestres de cases Joan Teixidor i Francesc Sorell per a edificar una sagristia de nova planta.³⁵ En aquesta ocasió tampoc no s'havia anat gaire lluny a la recerca d'aquests oficials: Joan Teixidor era d'Olesa, mentre que Francesc Sorell era de la mateixa parròquia de Rubí. El contracte signat per ambdós mestres no explicita l'autoria de la traça; el fet que la feina els hagués estat lliurada en encant públic com a mestres *menys donants* pressuposaria que els jurats de Rubí ja haurien estat prèviament en possessió d'algunes delineacions de la sagristia, imprescindibles per a fixar-ne un preu d'execució. Aquest era estimat aleshores en unes escasses noranta lliures, ben adients a una construcció de dimensions reduïdes, 24 pams de fondària i 36 d'alçada, coberta amb una volta grassa de rajola de dos gruixos de cap i través, segurament de creueria gòtica, ja que s'especificava la factura d'una clau de pedra esculpida i policromada, «fent dita clau de pedra de Monjuich, ab un nom de Jesús pintat en dita clau, fent-la a modo de campana, ab lo penjant de la olgiva». A més dels capitells i de la clau, altres parts que s'havien de fer de pedra picada eren una finestra, el portal d'accés a la nau de l'església, un armari encastat al tou de la paret vella i els cantons exteriors de les murades. Sorell i Teixidor també havien d'assentar una aigüera, enrajolar el terra i enguixar les parets de l'estança, fins al seu total enllestiment. El contracte també feia esment de la teulada i dels desguassos: «fent-hi ses barbacanes com se pertany, ab dos exides de rajola y una de teula, y de l'atra part ab la canal, ab tot que tingue a tenir tres pams de exida dit restell, poch més o manco». El termini d'execució es va fixar en un any, prorrogable en el cas que els treballs s'haguessin aturat per manca dels materials que la vila s'obligava a subministrar a peu d'obra.

Sobre la planta actual es fa difícil de precisar en quin punt s'hauria emplaçat aquesta antiga sagristia (figura 1).³⁶ Probablement cal pensar que era emplaçada al sector de la testera, i que va desaparèixer durant les reformes de l'any 1884, o potser en algun espai del que avui són les capelles situades a la dreta de la nau principal, la majoria de les quals estan dotades d'obertures a l'exterior. En tot cas, la reorganització decimonònica de l'arquitecte Casademunt va ser prou extensa perquè ara puguem tenir-ne alguna certesa al respecte.

En el transcurs del segle XVII a l'interior de l'església encara s'anirien obrint noves capelles; d'aquestes, només tenim documentada la dels sants Isidre i Sebastià, per bé que no és prou clar si en un inici es tractava de dos espais independents posteriorment unificats. Un pagament datat el 12 de novembre del 1628 ens informa del treball del mestre de cases terrassenc Guillem Martell

Figura 9. Francese Espill, retaule del sant Crist (1702-1710), desaparegut el 1936. Església de Sant Pere de Rubí. *Fotografia: F. Casañas Riera, Arxiu Històric de Sabadell.*

en la construcció de la capella de sant Isidre,³⁷ mentre que en la de sant Sebastià hi havia treballat vers el mes de juny del 1691 el mestre de cases Bernat Larezi, sense especificar-ne si era en edificació de nova planta o únicament en reforma d'un espai ja existent.³⁸ El mateix dia que els obrers pagaven a Larezi era remunerat també Josep Costa, el jove fuster que havia fet el retaule de sant Sebastià, especificant en un pagament del 1693 «que treballí per la yglésia quant se féu l'ampliasió del retaule de Sant Sabastià»,³⁹ una informació que s'ha de posar en relació amb el contracte signat el 24 de maig del mateix any entre els jurats de Rubí i el pintor i daurador Joan Casanovas per a capitular el daurat del retaule d'aquesta capella, en el qual s'especifica que tenia tres advocacions diferents, la dels sants Llop, Isidre i Sebastià. De les dues-centes lliures estipulades per la policromia del retaule, trenta-vuit lliures i mitja corresponien a un segon pintor «per pagar y satisfacer al dit lo treball de pintar

onsa quadros de ystòrias de Sant Sabastià, Sant Isidro y Sant Llop, sants del sobradit retaula, y tres països ab sans que s'an de fer als pedastrals de dit rataula»,⁴⁰ en total catorze pintures historiades de les quals no tenim cap més notícia ni evidència gràfica posterior, llevat que al museu local se n'hagi conservat alguna de supervivent.

L'altar del sant Crist

Una de les darreres intervencions de l'època moderna rubinenca que tractarem és l'altar del sant Crist, contractat pels jurats a l'escultor barceloní Francesc Espill el 22 de gener de l'any 1702,⁴¹ del qual per fortuna n'hem conservat testimoni gràfic (figura 9). No obstant això, la datació del treball d'aquest escultor a Rubí es podria haver d'endarrerir encara uns anys, ja que coneixem un pagament que el daurador Pere Pau Vinyals va signar a Francesc Espill al mes de maig de l'any 1698 per haver policromat per a l'església dues talles dels sants Pere i Isidre, figures que molt probablement hauria fet el mateix Espill al retaule major i al retaule dels sants Llop, Isidre i Sebastià.⁴²

El contracte del 1702 especificava també que la traça del retaule de Rubí havia d'ésser «de la mateixa alsada y amplària si y conforme està fet y fabricat lo retaule del Sant Christo de la iglésia parrochial de la vila de Martorell, lo qual retaule les ditas parts ne estan plenament certioradas», una obra que molt probablement hauria estat feta pel mateix escultor, donat que cap el 1688 és documentada la residència d'aquest a la vila de Martorell.⁴³ La concòrdia esmenta alhora un fet destacable, i és que una part important de la despesa del retaule seria costejada per un particular, Adjutori Calopa, pagès de la mateixa parròquia. Aquest fet possiblement era degut a les disposicions testamentàries del també pagès de Rubí Jaume Mitjans, aleshores difunt, per al qual Calopa, un any abans de la concòrdia amb l'escultor, havia fundat a l'església de Sant Pere diversos sufragis com a principal hereu i executor testamentari.⁴⁴ D'aquesta manera, el retaule dedicat a la memòria de la passió de Crist era entès a la vegada com el recordatori de l'òbit d'un dels parroquians, segurament confrare de l'advocació. De les tres-centes noranta lliures de cost, dues-centes cinquanta les aportava Calopa i les cent quaranta restants eren a càrrec dels obrers parroquials. En virtut de la mateixa concòrdia, Francesc Espill també havia de policromar la talla del Crist, segurament una escultura processional antiga, reemplaçada posteriorment per la talla contemporània que s'observa a la fotografia.

El resultat va ser una construcció unitària que en la seva part baixa tenia dues portes decorades amb pintures de sants de cos sencer, amb prou feines distingibles a la fotografia, i no especificades al contracte de l'escultor. El sòcol el formaven el pedestal de les columnes i pilastres i un fris que centrava el

sagrari, esculpit amb dos medallons ovalats amb efigies. Sobre aquest sòcol s'aixecaven sis columnes salomòniques agrupades, tres per banda, sobreposades a dues pilastres exteriors on se sustentava la part superior de l'altar. Les columnes més avançades tenien al seu basament un atlant en la funció de mènula decorativa; els arquitraus eren ornamentats amb relleus força exempts i es remataven amb un cimaci amb dentells. Damunt d'aquest, un poc ortodox frontó trencat, també amb dentells, es presentava simètric i dividit per una mènula en forma de voluta. Estructuralment, les columnes salomòniques servien d'entaulament a uns àngels rampants que flanquejaven el cos superior de l'altar, consistent en una arcada de mig punt decorada amb cresteries a l'intradós i amb àngels en relleu als carcanyols. L'entaulament se sostenia per dos estípsits antropomòrfics,

Figura 10. Pere Ruppín i Pau Sorell, portada de l'església parroquial de Caldes de Montbui (Vallès Occidental, c. 1689-1702). Fotografia publicada per Cèsar Martinell al volum XI de *Monumenta Cataloniae*.

coronat per un cimaci també amb dentells, partit per un escut central. L'àtic, resolent en composició triangular, tenia al seu mig un gran floró on potser hi havia un Déu pare al centre (cosa que no es pot apreciar prou bé a la fotografia), voltat d'un esclat d'àngels i serafins.

La forma de l'altar del sant Crist de Rubí seguia una tipologia molt usual als monuments de Setmana Santa siscentistes, més o menys fonamentada en l'arc de triomf clàssic que serveix de marc arquitectònic simbòlic a la imatge processional del Crist crucificat. A diferència del cas homònim de l'església del sant Esperit de Terrassa, obra de l'escultor Pere Serra, de l'any 1670,⁴⁵ el fons de l'arcada on se situava la imatge era completament cec i desprovist de les tradicionals imatges en relleu o pintades de sant Joan i de santa Maria, habituals a les representacions pictòriques i escultòriques del calvari, que solien servir de referent a la iconografia dels altars del sant Crist. Tampoc no se li va donar un accent especialment rellevant a un esclat de glòria que donés protagonisme als àngels dolguts que solien vorejar aquest tipus de representacions, reservat, en el cas rubinenc, a la part superior de l'altar, d'una forma més aviat discreta i plenament integrada en la profusa ornamentació. L'efecte visual de l'obra d'Espill descansava sobretot en la rotunda arquitectura, en què les columnes salomòniques prenen una independència notable del conjunt, i que ben clarament semblen haver estat una recreació del cos baix de la portada monumental de l'església parroquial de Caldes de Montbui (c. 1689-1702), obra en èpoques diferents pels escultors Pere Ruppín i Pau Sorell (figura 10); aquesta portada és considerada una de les primeres i millors manifestacions del barroc salomònic català i devia trobar, de ben segur, una certa notorietat en les restants poblacions vallesanes.⁴⁶

La documentació parroquial antiga de Rubí ofereix encara algunes dades complementàries sobre la instal·lació i el pagament del retaule del sant Crist, procés que es va anar allargant ben bé fins a l'any 1710,⁴⁷ a més de conservar un rebut autògraf d'Espill.⁴⁸ Tot i la remuneració definitiva per aquesta feina, Francesc Espill encara devia realitzar altres encàrrecs menors de la parròquia, recollits en les notes administratives del rector Jaume Gironès del final del segle XVII i primers decennis del XVIII, per les quals sabem que entre 1699 i 1726 es van fer encara diverses imatges processionals i altres feines d'escultura per a l'església,⁴⁹ unes intervencions artístiques que, malgrat les nombroses incidències i atzagaiades polítiques de Catalunya, de cap manera no es devien interrompre durant la llarga agonia de l'Antic Règim hispànic; ben entrats al segle XIX, els escultors continuarien lliurant als rectors de Sant Pere els seus rebuts amb idèntica idiosincràsia formal, honorant així, de manera sintàctica, els seus avantpassats.⁵⁰

DOCUMENTS

1. Contracte del pintor Pau Camps per pintar el retaule de la Mare de Déu del Roser; 29 de setembre del 1585

AMR. Arxiu parroquial. Manual, 1574-1586, 88-V, f. 172v-174.

Die 29 septembris 1585. Sobre de l'acte de concòrdia y avinensa feta y fermada per y entre los honorables hòmens sènyer en Amador Puigventós, Antich Miquel Carbonell, Antoni Barsaló, pagesos, jurats y pròmens del terme y parròquia de Sant Pere de Rubí, ab deslliberació y determinació y comició del Concell General de Rubí, de una part, y lo honrrat mossèn Pau Camps, pintor y ciutadà de Barcelona de part altra, sobre del pintar lo retaule ab las claus y evangelistas y parets de la capella de la Verge Maria y confraria del Roser de Rubí, ab los pactes, capítols y avinensas següents, y no sens aquells.

Et primo lo sobredit Camps promet y se obliga en pintar lo ja dit retaule de la Verge Maria del Roser de Rubí de assí a Pasca primer vinent, a tots sos costs y despesas de pintura a l'oli, de or fi y ab totes les altres colós bones y fines, y ab los ymatges y istòries polides y bé acabades y perfetas, a lley y modo de bon pintor y de bona hobra, y corresponent ab tot a la imatge de bulto de dit retaule que és ja pintat.

Item és tractat y pactat que lo dit pintor haie y sie obligat en pintar les claus y evangelistas de pedra y las parets de la capella del Roser, dins dit temps, ab alguns personatges o ystòries y altres pintures que convindrà, tot al temps, bé y decentment, ab ses colós bones y vertaders, y ab tota perfectió, a tots sos costs y despeses.

Item és pactat y concordat que los sobredits Senyors jurats que vuy són o los successors llurs en llur offici de jurats de Rubí, se haien de fer aportar lo retaule dins la ciutat de Barcelona, a costs y despeses llurs, y li haien de dar posada franca tantum lo temps que starà dit Camps en Rubí per a pintar la sobradita hobra.

Item lo dit Camps haie de tornar a sos costs y despeses en Rubí, bo y pintat, y posat dit retaule, y acàs si gastàs res ho haie de fer a ses costes y despeses.

Item que acabat y posat a tot son bon punt dit retaule, y les parets y tot lo sobredit, les hores sia judicada tota la pintura y hobra per dos mestres de l'offici de pintors experts y destres del dit offici, ab jurament, lo hu ellegidor per part dels dits jurats y l'altro per lo sobredit Camps, pagant cada hu lo seu mestre, y tot lo que ells judicaran, sentenciaran y declararan y consertaran, haien y sien obligats los dits jurats y los altres en llur offici y càrrech successors, en dar y pagar de bé y de pla al dit Camps y als seus, XX lliures barceloneses manco que no judicaran dita hobra y pintura, si ja de un cas les sobreditas pars no se avenien y concordaven de bé a bé, perquè les hores no y hauria manester judici de mestres, que dit capítol seria nulle y de ninguna valor.

Item és tractat que acabat de pintar lo retaule, y a tot son bon punt, ab tots los compliments y perfectiones que a bona hobra pertany y convé, y no altrament, los jurats de Rubí haien de dar per part de paga al sobredit Camps cinquanta ducats barcelonesos, y acabada del tot de pintar tota la sobredita hobra, les hores sien obligats, com ab lo present se obliguen dits jurats o llurs successors, en pagar al dit Camps tot lo compliment

del que serà judicat, rellevant les dites XX lliures barceloneses com més llargament dalt stà dit, obligant-ne llargament los sobredits jurats los béns de la comunitat de Rubí y de quischú dels particulars in solidum [...] tots sos béns mobles, llargament y sens obligacions de llurs persones ab totes obligacions y renunciacions sòlites y acustumades cum stipulatione valea et omnes firmaverunt et juraverunt, tots desobre dits són lo venerable mossèn Maurici Morell, vicari de Rubí, y Arnau Verger, y Joan Novell, treballadors habit. en la parròquia de Rubí.

[*Escrit al marge*] Fuit escancelatum presentis concordie instrumentum de voluntate partium per me Salvatore Vilar, prum., et cum litera misiva.

2. Carta dels obrers al rector de Rubí sobre el pagament efectuat al pintor Pau Camps; 13 de juliol del 1587

AMR. Arxiu parroquial. Administració de l'obra, 1571-1843, 86-III (rebuts de l'obreria).

De Barcelona a XIII de juliol 1587

Molt virtuós senyor Esteva Moral, rector de Robí, la present serà avisar a vostra mercè après de ses degudes comendacions, com lo senyor Pere Canals y Jaume Sera, jurats l'any present de la comunitat de Robí son vinguts así en casa del senyor Pau Camps, pintor, per aportar-li lo restant dels dinés restavan a pagar del retaula de Nostra Senyora del Roser a pintat dit senyor Camps, so és dotsa liuras y un sou, a compliment de aquella quantitat se eran avinguts bonament, y dita senyora té rabudas las sobra ditas dotsa liuras dels sobradits jurats en presència de mí, Pere Cayrosa, guadamasilier, y jo dit Cayrosa atorc ésser ver lo sobradit, y an pagat a compliment de tot lo que per dita feyna a feta dit senyor Camps en Robí fins la present jornada, y jo dit Cayrosa los ne fas fe com a procurador de dit Camps, com consta de ma procura en poder de Joan Brotons, notari, a deu de mars any 1585, y les do poder per dita procura que en nom meu, y del senyor Camps, escanselen tots los actes, albarans y aya per dit afecte, y per lo ver jo susdit Pere Cayrosa, fas lo prasant albarà de mà mia pròpia vuy a XIII del sobredit mes, any 1587.

3. Primera concòrdia dels Rubió sobre el retaule de Sant Pere de Rubí; 28 de febrer del 1599 (al contracte hi segueix l'època signada per Francesc Rubió)

AHCT. Fons notariais. Joan Mas i Jaume Marsà. *Secundus manualis liber*, 1598-1599, 349/2, f. 70-71.

Die vigesima octava mensis februarii anno a nativitate Domini millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

De y sobre les coses infraescrites per y entre Antoni Joan Riquer y Miquel Oriol, pagesos de la parròquia y terme de Sant Pere de Rubí, bisbat de Barcelona, obrés per las singulars personas de dita parròquia, a serca de la factura de l'altar de dita parròquia faedor, elegits y nomenats segons de dita electió y nominatió plenament consta ab acte rebut en poder del reverent senyor Joan Francès Pallarès, prevere y rector de dita parròchia, die y any en aquell contenguts, tant en nom propri com encara en nom de tota la dita

universitat y singulars de ella, de una y en presència de dit senyor rector, y lo honorable Francesch Rubió y Jaume Rubió, pare y fill, imaginaires e, o scultors de la vila de Moyà, bisbat de Vich, de part altra, són vinguts als pactes, concòrdies y avinenses següents.

Primerament és convingut y pactat entre dites parts que los dits Francesch Rubió y Jaume Rubió, pare y fill, imaginaires e, o scultors predits, per la quantitat deiús escrita sien tinguts y obligats, si y segons ara de present ab lo present acte se obliguen, del primer dia del mes de marts més propvinent, que serà lo dia de demà a sinc anys del dia de demà en avant comptadós y primer venidós, de fer un altar o rataula maior de la parròquia de Sant Pere de Rubí, ço és deu figures de bulto y sinc taulons de relleu ab los pilars o columnes y altres coses, si y segons està donada la trassa firmada y sotascrita de mà dels sobredits senyor rector y obrés, lo qual altar e, o rataula maior a de estar deboxat segons la dita trassa, la qual volan haver assí prefigurada.

Item ab pacte y condició que los dits Rubions han de posar, segons ara se obliguan, tota la fusta, la qual fusta ha de ésser de alba. Més és pactat y concordat que los dits obrés e, o singulars persones de Rubí, han de haver a Moyà a cercar lo dit altar o retaula a costes y despeses dels parrochians y universitat de Rubí, y que los dits Rubions sien obligats de donar-los a menjar als qui aniran a cercar lo dit retaula, tan solament en Moyà, y no per lo camí. Més ab pacte que la dita universitat de Rubí ha de donar la fusta per assentar lo altar, ço és lo barrament, així de llarch com de ampla, y altra fusta per lo assiento de dit retaula necessària.

Item ab pacte que quant assentaran lo altar en Rubí, la dita universitat e, o dits obrés, sien tinguts y obligats de fer la despesa a dits Rubions y altres treballant en lo assiento de dit retaula. Més és pactat y concordat entre dites parts que en ésser fet lo dit altar e, o retaula, se haya de mirar y regonèixer per dues persones expertes, ço és una per part de dits obrés en dit nom, y altra per part de dits Rubions, y si serà indicat, havent-i més obres de les que no són deboixades en dita trasa, que les hayen de rellevar del preu deiús escrit, y hayen d'estar al bon judici y declaratió de dites dues expertes persones. Més és pactat entre dites parts que si cars serà, lo que Déu no vulle, que lo altar o rataule, après de ésser assentat, dins spay de sinc anys comptadós del dia que serà assentat en avant, feya algun moviment, que dits Rubions la hayen de adobar a costes y despeses d'ells y dels seus. Més és pactat que dit altar haye de ésser elegit, y que sien les figures de bonayre y de bona proporsió, si y segons és pràctica y costum entre ymaginaires experts y àbils en scultoria. Més és pactat que si dins dits sinc anys no és accabat, que dits obrés y singulars de Rubí lo puguen fer fer e, o accabar de fer fer a costas y despeses de dits Rubions.

Item los dits Rubions, tant per lo que se'ls bestrau per dita obra, segons baix se declararà, com encara per donar obra ab accabament a totes les coses per ells, dits Rubions, ab lo present capitulades y promeses, ne donen per fermanses y principals obligats en dites coses als honorables Jaume Rocha Busquets y Antich Rocha Busquets, pare y fill, y Antic Guanteres y Jaume Monllor, tots pagesos de la parròchia de Sant Pere de Tarrassa, bisbat de Barcelona, presents y lo càrrech de dita fermansa acceptant.

Item los dits obrés, en dit nom, prometen als dits Francesch y Jauma Rubió, pare y fill, que per tot lo demunt dit los donaran y pagaran mil y dos-centes lliures moneda

Barcelona, pagadores ço és assaber tres-centes lliures Barceloneses lo dia present y deiús scrit, y sinch-centes lliures del dia present a sinc anys, ab sinc yguals pagues, ço és de cent en cent lliures, comensant de fer la primera pagua del dia present a un any, y així després de any en any; y les restants quatre-centes lliures a compliment de dites dotze-centes lliures, prometen pagar dins quatra anys comptadós del dia que lo retaula o altar serà assentat en avant, ab quatre iguals pagues, ço és de un any en altre cent lliures de Barcelona.

Et ideo nos dicte partes laudantes, etc. [...]. Testes firmantes dictorum Antoni Joannis Riquer et Michaelis Oriol Francisci Rubio, principalium, et Jacobi Rocha Busquets et Antichi Rocha Busquets, fideiussorum predictorum, qui respective firmant dicto die, sunt honorabiles Anthonius Rourer, agricola parrochiae Sancti Joannis de Matadepera, et Joannes Adria, scriptor Tarrasie habitator.

4. Concòrdia de pròrroga als Rubió sobre l'acabament del retaule de Sant Pere de Rubí; 12 de juny del 1605

AHT. Fons notarials. Joan Mas i Jaume Marsà. *Octavus manualis liber*, 1604-1605, 352/2, f. 140-141.

Dicto die XII junii MDCV. En nom de nostre Senyor Déu Jesuchrist.

Sobre les coses devall scrites per y entre Antoni Joan Riquer y Miquel Oriol, pagesos de la parròquia y terme de Sant Pere de Rubí, bisbat de Barcelona, obrers per los singulars persones de dita parròquia, acerca de la factura de l'altar de dita parròquia, elegits y anomenats segons de dita nominatió y electió plenament consta ab acte rebut y testificat en poder del reverent Senyor Joan Francesc Pallarès, prevere y rector de dita parròquia de Sant Pere de Rubí, die y any en aquella contenguts; tant en nom propri com encara en nom de tota la dita universitat y singulars persones de la parròquia y terme de Rubí, de una, y los honorables Francesch Rubió pare y fill, ymaginayres e, o sculptors de la vila de Moyà del bisbat de Vich, de part altre, són vinguts als pactes, concòrdies y avinenses següents.

Primerament los dits Riquer y Oriol, attès y conciderat ab acte rebut y testificat en poder de Joan Mas, notari deiús scrit, sots diversos calendaris, lo primer del qual fou als vint-y-vuyt de fabrer MDLXXXVIII, los dits pare y fill Robions ésser-se obligats del primer die del mes de mars de dit any MDLXXXVIII a sinch anys de dit die del primer del mes de mars a les hores propvenidors de fer un altar o retaula major de la parròquia de Sant Pere de Rubí, segons en dit acte sta contengut, més avant atnent y conciderant lo dit temps ésser passat, y lo dit altar e, o retaula no ésser fet, per ço, sens derogatió alguna de les coses contengudes en lo sobrecaendat acte, no entenen innovar ni moure ninguna cosa de aquellas, ans bé volen reste ab les mateixes fermanses y obligations, donen temps de fer dit altar, o retaula, del modo y manera que en lo precalendat acte està mencionat, del die present al die o festa de la Nativitat de nostre Senyor primer vinent.

E així los dits pare y fill Robions accepten la dita porrogatió de temps sens preiudici, y no entenen derogar lo primer acte en alguna manera, ans bé volen en tot sie en sa

forsa y valor, y prometen de donar compliment a dit altar o retaule del die present a al die o festa de la Nativitat de nostre Senyor primer vinent. E si dins dit termini no compliran en tot lo que acerca de la factura de dit retaule era promès, volen incidir en pena de sinquantia lliures moneda Barcelonesa, la qual graciosament se imposen sobre los béns de ells, dits Rubions, aplicadora dita pena en cars de contrafactir les dues parts a la obra de la isglésia parrochial de Sant Pere de Rubí, y la restant tersa part a l'official, jutge o cort qui de aquella farà la excusió.

E no res manco, en cas que dita pena sia executada, volen que lo dit primer acte reste en sa forsa y valor, entès emperò que si ells, dits Rubions o l'altre d'ells, lo que Déu no vulle, se emmalaltien dins dit temps, que en tal cars se'ls hage de donar altre tant temps com hauran stat malalts après de dites festes de Nadal per acabar dit altar o retaule. Més és pactat que així com del die que serà assentat dit retaule o altar, havien de donar y pagar a dits pare y fill Rubions, dins quatre anys, quatre-centes lliures, ço és de any en any cent lliures Barceloneses, és pactat que se'ls hagen de donar tres-centes lliures, y en ser assentat dit retaule se'ls hagen de donar cent lliures, y restarà després les dites tres-centes lliures.

Et ideo nos dicte partes laudantes, etc. [...]. Testes firmantes dictorum Oriol et Jacobi Rubio, qui firmant dicto die, sunt Joannes Gorchs, agricola parrochiae Sancti Petri de Tarratía, et Joannes Andreas Sola, scriptor Tarratiae habitator.

5. Concòrdia dels jurats de Rubí amb els mestres de cases Joan Teixidor i Francesc Sorell sobre l'edificació d'una nova sagrestia a l'església de Sant Pere de Rubí; 29 de setembre del 1605

AHCT. Fons notariais, Joan Mas i Jaume Marsà. *Octavus manualis liber*, 1604-1605, 352/2, f. 204-205v.

Die vigesima nona mensis septembris anno a Nativitate Domini millesimo sexcentesimo quinto.

En nom de nostre Senyor Déu Jesuchrist e de la gloriosa e humil Verge Maria, mare sua sia, amén.

Sobre la constructió y obra devall fahedora de una sagrestia en la parrochial isglésia de Sant Pere de Rubí, bisbat de Barcelona, per y entre los honorables en Antoni Barceló, Joan Pi y Joan Pere Casanoves, jurats de la dita parròquia com a tenints per a estes coses plen poder de la universitat y singulars persones de dita parròquia, de una part, y los honorables Joan Teixidor, mestre de architectura en la vila de Olesa habitant, y Francesch Sorell, mestre de cases en dita parròquia de Sant Pere de Rubí habitant, de part altre, són estats fets, fermats y jurats los tractes, capítols y tractes devall scrits y següents.

E primerament los sobredits senyors jurats en dit nom donan al preu fet devall scrit, la constructió y obra predita de dita sagrestia fahedora en la dita parrochial isglésia de Sant Pere de Rubí, a dits mestres Joan Teixidor y Francesc Sorell, tant com per a manco se offerins fets fer dita obra a l'encant públich, a ells lliurada per lo corredor baix refferint, ab les obres, trassa, forma y manera deiús scrites, ab les quals dita fàbrica los és estada lliurada.

Item los dits Joan Texidor y Francesc Sorell, architectors predits, prometen y se obliguen en fer, edeficar y obrar dita sagrestia en la dita parochial isglésia de Sant Pere de Rubí, ab les obres, trassa, forma y manera següens, segons que ab aquelles dita obra los és stada lliurada.

Primo que dita sagrestia hage de tenir vint-y-quatre palms, cana de Barcelona de torn, a tot cayre, y de altària hage de tenir trenta-y-sis pams dita cana de Barcelona, fins a la clau, fent dita clau de pedra de Monjuich, ab un nom de Jesús pintat en dita clau, fent-la a modo de campana, ab lo penjant de la olgiva.

Item que tinguen de fer fondos los fonaments de dita sagrestia fins al ferm necessari, donant a la paret del fonament sis pams de amplària fins a cara de terra, y de aquí en amunt sinch palms de ample.

Item que tinguen a fer los archs y formalets de obra cuyta, ab tal emperò que la dita obra hage de donar feta lo terme.

Item que tinguen a fer la clau y capitells de pedra picada de Monjuich, la qual hage de donar y posar lo terme a peu de obra, a sos costs y gastos, y que los mestres de dita obra hi hagen de anar, fent-se lo gasto ells mateixos, a comprar y tirar la pedra que serà menester per dit effecte.

Item que hagen de fer en dita sagrestia una finestra de pedra picada de amplària de tres pams, a correspondèntia de la trassa, y de altària lo ters ab dos rexats, lo hu que pugue estar de part de dins y l'altro de part de fora.

Item que hagen de fer en dita sagrestia, a la paret vella de la isglésia, un armari de pedra picada ab son galse y sa linda de una pessa, y revolt bort sobre dita linda, de grandària dit armari de sinch palms de ample y quatre de fondo, y de altària al ters.

Item que hagen de fer la volta de forn, de gruxa de dues rajoles, ço és una de ravés y altre de cap, tot gras ab morter, y cuberta après de teula plena emmorterada, y juntades les teules per los caps y costats, fent-hi ses barbacanes com se pertany, ab dos exides de rajola y una de teula, y de l'atra part ab la canal, ab tot que tingue a tenir tres pams de exida dit restell, poch més o manco.

Item que les cantonades de dita sagrestia a part de fora tinguen de ésser de pedra broquejada.

Item que hagen de arobasar y juntar de part de fora dita sagrestia, com de bon mestre se pertany.

Item que hagen de enblanquir de morter, o de guix, dita sagrestia de part de dins, conforme aparaxerà als jurats de la parròquia, y perfilar-la de negra, y enrejolar-la a llivell del replà més alt de la isglésia.

Item que hagen de assentar dins dita sagrestia una ayguera que ja està feta, en lo lloch que millor convindrà.

Item que lo portal de dita sagrestia se tingue a fer ab un quart de columna o bordó, y hage de tenir sinch pams de ample, y de altària son ters, tot fet de pedra picada y tallantada.

Item se obliguen y emprenen dits mestres trencar tota la pedra necessària a dita obra, a sos gastos y despeses, donant-los emperò lo tall franch, exceptada la de Monjuich.

Item se obliguen y emprenen dits mestres de aportar-se ells mateixos galledes, scodes, martells, paletes y totes les ahines necessàries, y així bé cercar-se fuster per a fer sindres

y altres coses necessàries a dita obra tocans a art de fuster, ab tal emperò que lo dit terme tingue de donar tota la fusta necessària a peu de obra.

Item se offer lo terme de dita parròquia de Rubí donar a peu de obra tota la manobra necessària per fer dita sagrestia.

Item los sobredits senyors jurats, en dit nom, en preu y paga de dita fàbrica per dits mestres, segons desús apar fahedora, convenen y en bona fe prometen donar y pagar a dits Texidor y Sorell, mestres predits, noranta lliuras Barceloneses, per les quals dits mestres a l'encant públich se són offerts fer dita fàbrica en lo modo que desús està dit, y per les quals aquella los és estada lliurada, pagadores y a dits mestres donades en lo modo y pagues següens, ço és vint lliures encontinent que posaran mà a dita obra, y altres vint quant faran lo principi de la volta y de les archades de dita sagrestia, y les restans trenta lliures sempre y quant sia acabada de fer dita obra o sagrestia, ab la trassa y manera que dalt està dit, y per so ne obliguen los béns dita universitat, ab jurament llargament.

Item los dits Texidor y Sorell prometen fer y acabar dita obra per lo dit preu en lo modo que dalt està dit, del Nadal qui ve a un any tota, a tot punt, conforme convé, sens dilació alguna, la qual si dins dit temps no havien acabada, estigue en llibertat de dits senyors jurats de fer-la acabar a costs y despeses de dits mestres Texidor y Sorell, ab tal emperò que no cessassen per defecte de manobra, car en tal cas han de tenir tant temps après del cap de l'any com hauran vagat per obs de manobre, y per ço ne donen y anomenen en fermanses los honorables Pere Joan Matari, Pere Mir y Benet Puigventós pagès de Rubí, y a mestre Pere Planes, mestre de cases en Tarrassa habitant, presents, y lo càrrech de dita fermansa acceptans, etc.

Et ideo nos dicte partes laudantes, etc. [...]. Testes firmantes omnium predictorum demptorum dictorum Joannis Pi et Joannis Petri Casanoves, juratorum predicti, qui predicta firmant in villa Tarratiae dicto die, sunt Paulus Jaumira et Bartholomeus Jaumira, eius filius, agricolae parrochiae Sanctorum Spiritus et Petri de Tarratia et Baltasar Mas, scriptor Tarratiae habitatorum. Testes firmantes dicti Joannis Pi, jurati, qui predicta firmat in dicto loco de Rubino in manu et posse reverendi domini Joannis Francisci Pallares, presbiteri rectoris dictae parrochiae de Rubino, in hiis vice et nomine meis [*sic*] Joannis Mas, notarii infrascripti interessentis, die vigesima octava novembris anni predicti, sunt Joannis Bruguera, candelarius villae Tarratiae, et Severius Vilallonga, parator Sancti Cucuphatis Vallensis, diocesis Barchinonae.

6. Concòrdia dels Rubió sobre la factura del sagrari, dels relleus de la Nativitat i de la Circumcisíó, i de dos profetes per al retaule de sant Pere; 28 de març del 1607

AHCT. Fons notariais, Joan Mas i Jaume Marsà. *Decimus manualis liber*, 1606-1607, 353/2, f. 73-74.

A cerca de la fàbrica del sacrari de la iglésia parrochial de Sanct Pere de Rubí, bisbat de Barcelona, per y entre Miquel Oriol y Anthoni Joan Riquer, obrés lo any present de la obra del retaule de dita iglésia, y pagesos de la dita parròchia de Sanct

Pere de Rubí de una part, y Francesch Rubió, fuster e, o sculptor, natural de la vila de Moyà, bisbat de Vich, y Jaume Rubió, son fill, també fuster e, o sculptor, de la part altra; entre les dites parts són estats firmats y jurats los capitols y pactes següents.

E primerament los dits mestres Francesch y Jaume Rubions, pare y fill de la dita vila de Moyà, bisbat de Vich, d'esi a nostra Senyora de setembre primer vinent, emprenen y se obliguen de fer y fabricar lo sacrari de la iglésia de la dita parròchia de Sant Pere de Rubí, y que bestrauran la fusta serà necessària per a dit sacrari, lo qual sacrari hage de estar asentat allí ahont ne està un altra dibuxat ab la trassa del retaula maior de Sanct Pere de Rubí, lo qual sacrari hage de estar fet y fabricat del modo y manera està descrit y trassat en la trassa firmada per dits senyors obrés, en lo qual sacrari, ço és en les portes de aquell, hagen de fer duas figures de cada part de mig relleu allí hont faltan y per avuy en la dita trassa està en blanch, y tota la ferramenta que serà necessària per haver de fer y fabricar lo dit sacrari, los dits obrés la hagen de donar y bestrauer a dits mestres Rubions.

Item ab altre capítol los dits mestres Rubions se obliguen que sobra la pastera de Sant Pera, hahont havia altra pastera ab una figura de bulto, en dit lloch faran una istòria de la nativitat de nostre Senyor de terralleu, ab totes aquelles figures seran necessàries en dita història, y tota la fusta serà menester en dita història hagen de donar dits obrers a dits Rubions, y a cada banda de dita història, hahont havié de haver dos històries de Sanct Pere, han de fer dits Rubions, ço és, a la una banda la adoració dels reys, y en l'altra la purificació o circuncisió, també de terralleu, ab totes aquelles figures seran necessàries per a dites històries, y la fusta serà necessària per la fabricació de dites històries hagen de posar y bestrauer dits mestres Rubions. Y també dits mestres Rubions hagen de fer dos profetes en la peanya del dit retaula, ha hont ha dos taulons llisos, los quals se han de fer de mig relleu, y per la fabricació de dits dos profetes los dits obrés hagen de donar y bestrauer la fusta serà necessària per a d-aquells.

Item ab altre capítol los dits obrés, en dits noms, convenen y prometen als dits mestres Rubions que per la sobredita fàbrica los donaran y pagaran dos-centes lliures moneda Barcelonesa, y assò encontinent hauran acabada la predita fàbrica, sens dilació alguna, etc., ab salari de procurador, etc., dins la parròchia de Rubí sinch sous, y fora de dita parròchia deu sous, y ab jurament llargament.

Et ideo nos dictae partes laudantes, etc. [...]. Testes firmantes omnium praedictorum praeter quam dicti Francisci Rubio, qui non firmat, sunt Jacobus Vinyes, agricola parrochiae Sancti Joannis de Matadepera, Bertrandus Delfi, etiam agricola in parrochia Sancti Vincentii de Junqueriis habitator, et Joannes Requesens, scriptor Tarratae habitator.

7. Compromís de Francesc Rubió sobre la factura de tres imatges per al retaule major; 26 de juny del 1610

AMR. Arxiu parroquial. Administració de l'obra, 1571-1843, 86-III (rebutos de l'obreria).

Jo, Francesch Rubió, fuster de la vila de Moyà del bisbat de Vich, convinc y en bona fe promet als honorables Joan Pere Casanoves, Benet Puigventós y Pere Mir, lo any present y corrent jurats de la Universitat y terme de Sant Pere de Rubí, del bisbat de

Barcelona, y en dit nom y als altres qualsevols en dit ofici successors llurs, que de assí al die o festa de Sant Miquel del mes de setembre més prop vinent, donaré obra ab tot effecte en fer un parell de angelets de tres palms de alsada, y una Nostra Señora de dos palms de alsada per la iglésia de Sant Pera de Rubí, les quals coses prometí quan fórem avinguts de les millors del retaule, y assò promet fer dins dit termini sens dilatió alguna sots obligació de tots y sengles béns meus mobles e immobles etc. Y per mayor tuitió y seguretat los ne dóna per fermansa a l'honorable Miquel Oriol, pagès de dita parròchia de Sant Pere de Rubí, lo qual accepta lo càrrech de dita fermansa, prometent a les dites coses fer donar compliment ab tot effecte, sots obligatió de sos béns, y per ser axí la veritat, y no saber de scriurer, los ne fas fer lo present albarà de mà de mí, Joan Mas, prevere, y sota scrit de mà de Miquel Oriol, fermansa, vuy als 26 de juny del 1610. Jo, demunt dit Miquel Oriol, alsa las cosas demun ditas, fet de mà mia pròpia.

8. Contracte del daurat del retaule de sant Sebastià amb el pintor i daurador Joan Casanovas; 24 de maig del 1693

AMR. Arxiu parroquial. Manual notarial, 1690-1692 (89-VII, núm. 12).

Die 24 maii 1693. Pactas fets y firmats per y entra las parts infrascritas sobra lo daurar lo retaula de la capella de sant Sabastià de la present isglésia de Sant Pera de Rubí, bisbat de Barcelona, són los següents.

Primo Joan Casanovas, que's lo daurador, ciutadà de Barcelona, promet daurar tot lo retaula de la sobredita capella de Sant Sabastià y Sant Isidro ab or bo, a coneguda de dos oficials deuradors, un per cada part.

Item promet que dit altar, després de daurat, estufarà ab colós, aquells que seran menester, segons la obra demanarà, a coneguda dels matexos oficials dauradors.

Item los honorables Miquel Torras y Serra, Joseph Fanés y Francesch Puig, jurats lo present any y obrés majors, prometan donar y pagar en dit nom, al dit Joan Casanovas, daurador y pintor, dos-centas lliuras, y de aquesta manera, ço és quatra doblas al principi de la obra, per bol y altres requisits. Per posar or y daurar, vuytanta lliuras, y las restans per Nostra Senyora de agost pròxim vinent, de las quals de voluntat y consentiment seu se li té de donar trenta-vuyt lliuras y mitja per pagar y satisfer a Joseph Sans,⁵¹ pintor, per pagar y satisfer al dit lo treball de pintar onsa quadros de ystòrias de sant Sabastià, sant Isidro y sant Llop, sants del sobradit retaula, y tres països ab sans que s'an de fer als pedastrals de dit rataula, las quals quantitats prometan pagar dits honorables jurats e obrés majors, al dit Joan Casanovas sens dilatió ett. ab obligatió de tots los béns de la sglésia, y no propis, per portar negoci alieno, mobles etc. y ab jurament; y lo dit Joan Casanovas, deurador y pintor sobradit, promet complir lo sobradit en lo primer y segon capítol sobramensionat, ab totas obligacions etc., renunciations etc., salaris de procurador etc., ab obligatió de tots sos béns mobles etc. y ab jurament.

Item ab les mateixas obligacions prometan pagar al sobradit Casanovas tres doblas, y per ellas lo dit Casanovas ab totas las obligacions y renunciations sobraditas promet daurar las gradas del altar major ab or bo, y estufarà aquellas ab colors segons demana la obra. Et ideo nos dicte partes laudantes etc.

Testes sunt Joan Vidal, pagès, y Carlos Corberia, texidor de lli, tots de dita parròquia.

9. Contracte del retaule del sant Crist entre els jurats de Rubí i l'escultor Francesc Espil; 22 de gener del 1702

Arxiu Reial (Arxiu de la Corona d'Aragó). Fons notariais de Sant Cugat del Vallès. Pau Ferrer, Manual, 1702, núm. 143, f. 11-12v.

Dicto die 22 januarii 1702 in parrochia Sancti Petri de Rubino, diocesis Barcelona. In Dei nomine.

Per rahó del retaule del gloriós Sant Christo fahedor en la iglésia de Sant Pere de Rubí se són fets los pactes avall scrits següents. Primerament Francesch Espil, scultor, ciutadà de Barchinona, de una, y lo reverent Jaume Gironès, rector de dita Iglésia, en dit nom de rector; Joseph Termes y Serra, Magí Xercavins, Miquel Serrafeta, jurats lo any present y corrent de la parròchia y terme de Rubí, extrets en sert ab un Concell General, tingut y celebrat lo dia de Sant Esteve proppassat del corrent any, los quals prestaren lo sòlit jurament, y en dit nom de jurats, obrés de la dita iglésia parrochial de Sant Pere de Rubí, de part altra, fent estas cosas en virtut de concessió a ells concedida en lo Consell General del dia de Sant Esteve, per y entre dites parts se són fets, pactats y fermats los pactes següents.

Primerament lo dit Francesch Espil convé y en bona fe promet als dits jurats e,o obrés de dita iglésia, que dins dos anys contadors del dia present en avant, fabricarà e,o farà un retaule de scultura de un Sant Christo, de la mateixa alsada y amplària, si y conforme està fet y fabricat lo retaule del Sant Christo de la iglésia parrochial de la vila de Martorell, lo qual retaule les ditas parts ne estan plenament certioradas, posant dit Espil la fusta de alba, y que lo dit Espil tinga obligació de asentar-lo en la dita capella que diran dits obrés, tot a sos gastos y despessas, y que dits obrés tingan obligació de fer-lo portar, a gastos de la obra, de Barcelona assí en dita iglésia de Rubí, y que asentat dit retaule, si volen dits obrés, lo pugan fer visurar posant-hi un oficial elegidor un per cada part, tant per rahó de la escultura, com per rahó de la fusta si és bona de alba, y lo Sant Christo y creu lo hage de encarnar y daurar dit Espil a sos gastos, lo que promet ab totas obligacions. Y los dits senyors obrés, ab altre capítol, prometen al dit Espil donar y pagar, com ab thenor del present capítol donar prometen, tres-centas noranta lliuras moneda barcelonesa, pagadoras ab esta forma, ço és, 125 lliures pagadoras lo dia primer de mars primer vinent, 125 lliures del dia primer de mars sobredit a un any, que seran 250 lliures, cobradoras de Adjutori Calopa, pagès de la present parròchia, lo qual las paga en virtut de una concòrdia feta y firmada per y entre dits obrés de una y dit Calopa de altra, rebuda en poder del notari avall scrit, dia et[cetera], las quals prometen dits obrés estar de evicció, y las restants 140 lliures las pagaran dits obrés lo dia que se sentarà dit retaule, lo que prometen. Et ideo nos dicte partes etc.

Testes lo reverent Joseph Pèlechs, de Sant Cugat, y Miquel Roig, fadrí pagès, fill de Sant Andreu de la Barca, en dit terme habitant

NOTES

1. Agraeixo les atencions prestades per Judit Tapiolas, responsable de l'Arxiu Municipal de Rubí, que amb gran sol·licitud ha facilitat la consulta de l'arxiu parroquial de Sant Pere, fonament del present article. D'altra banda, cal advertir que les informacions aquí presentades, arribat el moment de la redacció, no han pogut ésser degudament contrastades amb els objectes d'art conservats al Museu de Rubí, ja que aquests malauradament no són encara a l'abast de l'investigador.
2. La major part d'estudis han aparegut publicats al *Bulletií Grup de Col·laboradors Museu de Rubí* (BGCMR), editat des de l'any 1981, tot recollint, però, treballs i escrits anteriors. Cal destacar-ne els articles i treballs següents: L. SERRA. «Parròquia de Sant Pere de Rubí, sobre apunts de Josep Serra» (I-IV). BGCMR 1-4, 1981-1982; J. M. MERINO. «Sant Pere de Rubí». BGCMR 8, març del 1983, p. 154-162; C. BENCOMO MORA; D. IBÁÑEZ MAS; F. LÓPEZ MOLINA. «Rubí del segle XVI al segle XVIII». Dins: *Aproximació a la història de Rubí*. Rubí, 1986, p. 89-167; J. VILALTA. «Els documents mil·lenaris de Rubí». BGCMR 17, juny del 1985; F. MARGENAT. «El problemàtic origen de la parròquia de Sant Pere de Rubí» (I-III). BGCMR 17-19, 1985; J. M. MARTÍ BONET. «Documentació parroquial del Vallès Occidental». Dins: *Actes de la XXXII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos*. Rubí, 1989, vol. I, p. 61-98; M. RUFÉ. *Retaule de l'altar major, s. XVII*. Rubí, 1992; C. E. BENCOMO MORA. «Rubí a l'edat moderna, una síntesi general». BGCMR 40, 1996, p. 325-339; L. GARCÍA MAJÓ. «Sant Pere de Rubí, la seva evolució de parròquia rural a urbana». BGCMR 40, 1996, p. 340-349; J. COMELLAS ROSIÑOL. «Una aproximació al retaule major de l'església parroquial de Sant Pere, segle XVII». BGCMR 40, 1996, p. 350-364.
3. Dades segons els fogatges estudiats a C. E. BENCOMO MORA. «Rubí a l'edat moderna, una síntesi general». BGCMR 40, 1996, p. 325-339.
4. Arxiu Històric Comarcal de Terrassa. Fons notarial de Pere Busquets. Esborrany, 1674, (l·ligall 418), f. 1-5, 8 d'abril del 1674.
5. Arxiu Històric Comarcal de Terrassa. Fons notarial de Pere Gualsa. Esborrany, 1684-1689, (l·ligalls 431 i 432), f. 29v-30, 18 de setembre del 1684.
6. AMR. Arxiu Parroquial. Manual notarial, 1502-1507, 50, f. 45. «A III del mes de maig any DVI. ffonch ffeta concòrdia entre lo discret mossèn Bertran Condomia, prevera he pintor, entre los honrats balle he senyós dejurats que lo dit mossèn Bertran és content de comportar als dits jurats he pròmens, aquells dinés que li són deguts per resta del retaule que ha ffet de sant Steva en la sglésia de Sant Pera de Rubí, ffins a XVIII del mes de mag, en altra manera passat lo dit termini [...] contra ells justícia mijgansant ha hon ben vist li serà».
7. AMR. Arxiu parroquial. Llibre de la cort del batlle de Rubí, 1482-1503, f. 115v. L'inventari duu la data de 23 de gener del 1509 (el contracte amb Joan Arnau, ibíd., f. 120, 8 de juny del 1509). Arxiu Històric Notarial i de Protocols de Barcelona. F. Nicolau de Moles. *Septimum Manuale*, 1498-1500. Signatura 243/6, f. 90. Pel que fa al contracte dels jurats de Sabadell amb el courier de Barcelona, datat el 26 de juliol del 1498, vegeu S. TORRAS TILLÓ. «Documents per a la història de l'art barroc i renaixentista a Sabadell (Art en documents. Presència del Renaixement i del barroc a Sabadell. Prefiguració)». Treball inèdit. Beca de la Fundació Caixa d'Estalvis de Sabadell, Concurs d'estudis 1997-1998.
8. AMR. Arxiu parroquial. Llibre de cort i manual, 1516-1626, 63, f. 139-139v. «Inventari de les coses que són estades trobades en la església de Robí, les quals per lo honorable balle, jurats e pròmens són estades acomenades a mosèn Johan Roselló, prevere, les quals ell a eceptades, y fonch a XXVI de setembre any LXXI».

9. Arxiu Diocesà de Barcelona. Visites pastorals, vol. 44, f. 102v (4 de juny del 1574) i 265v (30 de desembre del 1582). «Item retabulu ex pinzello diversis historiis, in medio cuius est ymago sti. Rochi de bolto cum duobus gradibus lignei».
10. «És ver que jo, Gabriel Sumes, argenter, e rebut de vós, sènyer en Jenot Serre, jurat de la paròcia de Sant Pera de Rubí, II lliures, IIII sous, ço és II lliures per las mans de adobar los canalobres y per los canons de lautó, y IIII sous per lo argent que y a entrat en dits canalobres. Fet a 28 de juny 1571, de mà mia pròpria». (AMR. Arxiu parroquial. Administració de l'obra, 1571-1843, 86-III, rebuts de l'obreria de la parròquia, 1571-1843).
11. AMR. Arxiu parroquial. Manual d'Armengol Folch, prevere i notari, 1561-1563, f. 24.
12. AMR. Arxiu parroquial. Llibre de dades i rebudes de l'església i del Consell de Rubí, 1570-1598, 46, f. 27.
13. Apèndix, doc.1
14. Durant les reformes d'ampliació del 1883 les parets de l'església es van escatar i l'enguixat es va renovar, tal com resava l'informe atribuït a l'arquitecte A. Casademunt: «[...] todas las ventanas se revestirán de las correspondientes vidrieras policromas con imágenes de los santos patronos de las personas devotas que han contribuido a su erección, habiéndose al propio tiempo, para mayor armonía del conjunto, arrancado el tosco revoque y embadurnado de la nave antigua para dejarlo en la forma primitiva, sustituyendo aquél por estuco imitando piedra, al igual que la sección nueva» (cfr. J. M. MERINO. «Sant Pere de Rubí». BGCMR 8, març del 1983, p. 161).
15. Apèndix, doc.2.
16. Arxiu Històric Notarial i de Protocols de Barcelona. Jeroni Mollet, Plec d'escriptures soltes, 1541, s. f., any 1541. «Item més declaram que atès mossèn Antich Almogàver a fet moltes obres en la casa de son para ja dalt designada, y en la torra de Sancts, les quals foren stimades per los primés stimadós a dos milia trenta liures, e per los segons stimadós a mil nou-centes sinquanta quatre liures; per ço declaram y arbitram que tant per les obres com per les pintures en la torre, com en la casa fetes, se paguen a la heretat de mossèn Antich Almugàver dos milia lliures, y declaram que les medalles, los màrmols o pedres de marbre que no stan assentades, y lo portal de la capella que no són stimades, són de la heretat de mossèn Antich, y que mossèn Albanell les se'n pugue portar».
17. A. TENAS ALIBÉS. *Notes històriques del poble i parròquia de Sant Just Desvern*. Barcelona, 1947, p. 82-84.
18. J. COMELLAS ROSIÑOL. «Una aproximació al retaule major de l'església parroquial de Sant Pere, s. XVII». BGCMR 40, 1996, p. 350-364.
19. Reproduïm aquí la fotografia publicada a M. RUFÉ. *Retaule de l'altar major, s. XVII*. Rubí, 1992, p. 13.
20. J. YEGUAS GASSÓ. *L'escultor Damià Forment a Catalunya*. Lleida: Universitat de Lleida, 1999, p. 120-125.
21. J. BRACONS CLAPÈS. «Els grups del Sant Sepulcre a Catalunya. Precisions sobre l'origen d'aquest model iconogràfic». *Actes del V Congrés Espanyol d'Història de l'Art*. Barcelona, 1986, p. 137-143.
22. M. MARTIN. *La statuaire de la mise au tombeau du Christ des XVe et XVIe siècles en Europe occidentale*. París, 1997.
23. Arxiu Diocesà de Barcelona. Visites pastorals, vol. 44, f. 78 (21 de maig del 1574). «Sacellum Hospitalis: Item visitavit sepulcrum beatae Mariae Virginis cum duodecim Apostolis, et imagines sunt de bulto, stat decenter».
24. S. ALCOLEA GIL. Dins: *Millenium. Història i art de l'Església catalana*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 1989, p. 496. MIQUEL RUFÉ. *Retaule de l'altar major, segle*

- XVII. Rubí, 1992; J. COMELLAS ROSIÑOL. «Una aproximació al retaule major de l'església parroquial de Sant Pere, s. XVII». BGCMR 40, 1996, p. 350-364. Sobre els Rubió, vegeu C. MARTINELL. *Arquitectura i escultura barroques a Catalunya*, vol. I. Barcelona, 1959, p. 116; L. PICANYOL. «Artistes moianesos». *Modilianum* I, 1960, p. 16-20; J. BOSCH BALLBONA. *Els Agustí Pujol i l'escultura a la Catalunya del seu temps*. Universitat de Barcelona (tesi doctoral inèdita), 1994; J. GALOBART SOLER. «Gabriel Vilanova, un fuster-tallista moianès desconegut, constructor d'un retaule de la mare de Déu del Roser per a l'església parroquial de Sant Fructuós de Castellterçol». *Modilianum* 14, 1996, p. 3-10.
25. Hem inclòs a l'apèndix una transcripció de quatre dels documents reportats per Rufé, procedents de l'Arxiu Històric Comarcal de Terrassa, que fan referència al retaule dels Rubió (apèndix, doc. 3, 4, 6 i 7).
26. Apèndix, doc. 7.
27. «Jo, Joan Basí, pintor, jo confés aver rebut dels senyors jurats y clavari de Sant Pera de Rubí, per bon comte del daurar lo retaule major, setanta y nou lliuras, dich 79 lliures, y per ser así la veritat fas lo present de mà mia pròpia vuy al primer de desembre 1619. Joan Basí, pintor». (AMR. Arxiu parroquial. Administració de l'obra, 1571-1843, 86-III, rebuts de l'obreria de la parròquia, 1571-1843). S. TORRAS TILLÓ, «D'Antoni Sabater a Baptista Palma, obres i artistes del Renaixement a Terrassa (1546-1621)». *Terme* 14, 1999, p. 63-74.
28. «Early german artists, Martin Schongauer, Ludwig Schongauer and copyists». Dins: *The Illustrated Bartsch*. Nova York, 1996, vol. 8, p. 26-29.
29. J. MOLINA FIGUERAS. «Pere de Fontaines. Retaule de Sant Feliu. Epifania». Dins: *De Flandes a Itàlia, el canvi de model en la pintura catalana del segle XVI: el bisbat de Girona*. Girona, 1998, p. 52-54.
30. La de Zuccari es tractava de l'Epifania de la capella Grimani, a San Francesco della Vigna (Venècia); el gravat de Cort es dataria cap el 1568. C. ACIDINI LUCHINAT. *Taddeo e Federico Zuccari, fratelli pittori del cinquecento*. Roma, 1998, vol. I, p. 233-234; «Comelis Cort». Dins: *The Illustrated Bartsch*. Nova York, 1986, vol. 52, p. 47.
31. *The Illustrated Bartsch*. Nova York, 1982, vol. 34, p. 47.
32. *In Praesepe, immagini della Natività nelle incisioni dei secoli XVI-XIX*. Roma, 1987, p. 130. Agraeixo al professor R. Cornudella els seus valuosos suggeriments bibliogràfics sobre el tema.
33. Unes altres dues edicions posteriors, del 1606 i el 1607, coincideixen de ple amb la data del contracte dels relleus de l'Epifania i de la Circumcisió (març del 1607). J. NADAL. Dins: A. Rodríguez; G. Ceballos (ed.). *Imágenes de la Historia Evangélica*. Barcelona, 1975.
34. J. M. MADURELL MARIMON. *L'art antic al Maresme*. Mataró, 1970, p. 98-100.
35. Apèndix, doc. 5.
36. Reproduïm aquí les plantes de l'església de Sant Pere publicades per J. M. MERINO. «Sant Pere de Rubí». BGCMR 8, març del 1983, p. 156-157). La primera va ser traçada per Pere Roura i publicada al número 25 del setmanari *Endavant*, del mes de juny de l'any 1927, i la segona a partir d'un original contemporani conservat al Museu de Rubí.
37. «Die 12 mensis noembris 1628, jo Guillem Martell, mestra de casas, abitant en la vila de Tarrasa, comfés y atorch aver rebut de Barthomeu Xercavins, clavari de la present parròchia de Rubí, deu lliures moneda barcelonesa, y són en paga y descàrrech de paga de la capella de sant Isidro, y per la veritat ne fas fer de voluntat mia, de mà de Jaume Xercavins, prevere, dit dia y any sobrascrit. 20 lliures». (AMR. Arxiu parroquial. Administració de l'obra, 1571-1843, 86-III, rebuts de l'obreria de la parròquia, 1571-1843. Un Guillem Martell «arquitector», habitant de Sant Cugat del Vallès, signava com a testimoni en una concòrdia

entre particulars datada el 2 d'octubre del 1586; AMR. Arxiu parroquial. Fragment de manual, 1566-1596, 89-III, f. 5).

38. «Jo, Bernat Larezi, confeso aver rebut la suma y quantitat de nou lliures, 7 sous del senyor rector Joseph Urió, per los jornals de mestra de casas tinc treballats en la capella de sant Sebastià de la iglésia de Sant Pera de Robí, y per ser veritat fas fer la present rebuda de mà del pare Joan Perpinyà, per no saber jo d'escruiura, vuy en 4 de juny de 1691. Bernat Larezi, mestra de casas». (AMR. Arxiu parroquial. Administració de l'obra, 1571-1843, 86-III, rebuts de l'obreria de la parròquia, 1571-1843).
39. «Dic jo, lo bax firmat, que tinc rebut del senyor doctor Joseph Urió, prevera y rector de la sglésia de Sant Pera de Robí, la suma y quantitat de V lliures, y ditas són per lo treball de dos mesos treballats, fent-ma lo gasto dit rector, en la fàbrica del retaula de la capella de sant Sebastià, fent gràsia y condonasió de tot lo demés se devia pagar per dit treball, y per ser lo ver fas fer la present rebuda de mà del pare fra Joan Perpinyà, per no saber jo d'escruiura, vui en 4 de juny de 1691. Joseph Costa, jova fuster. [...] Del mateix modo tinch rebut del sobredit devuit reals y són per nou jornals treballí, que treballí per la yglésia quant se féu l'ampliasió del retaule de sant Sabastià, y per ser lo ver fas la present vuy als 3 de juny 1693. Joseph Costa, jove fuster». (AMR. Arxiu parroquial, Administració de l'obra, 1571-1843, 86-III, rebuts de l'obreria de la parròquia, 1571-1843).
40. Apèndix, doc. 8.
41. Apèndix, doc. 9.
42. «Dich lo baix firmat que tinch rebut del señor Francesch Espil, escultor, la candidat de 4 doblas y miga, dic 24 lliures, 15 sous, y ditas me las pagà per daurar duas figuras, la una Sant Pera y l'altra Sant Isidro, y per ser lo ver fas la present de mà mia bui a 15 de maix 1698. Pera Pau Vinyals, dorador». (AMR. Arxiu parroquial. Administració de l'obra, 1571-1843, 86-III, rebuts de l'obreria de la parròquia, 1571-1843).
43. J. MAS. «Notes d'escultors antics a Catalunya». *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, vol. VII, 1913-1914, p. 188.
44. Arxiu de la Corona d'Aragó. Fons notarial del terme de Sant Cugat. Pau Ferrer. *Manual*, 1700-1701, 142, f. 91, 31 de gener del 1701.
45. Desapareguda el 1936, però coneguda documentalment i per fotografia.
46. J. R. TRIADÓ. *L'època del barroc*. Dins: *Història de l'art català*. Barcelona, 1984, vol. V, p. 93-94.
47. «Vuy que contam als 25 de abril, se ha entregat a mestre Francesc Espil, escultor, de la administració del sant Christo, dotse lliuras, setse sous, dic, 12 lliures, 16 sous, [...]. Item per pagar lo portar lo retaula del sant Christo, 4 lliures, 4 sous. Item gastat per claus per dit retaula, 1 lliura, 19 sous». (AMR. Arxiu parroquial. *Llibre de las administracions de la iglésia parrochial de Sant Pera de Rubí, comensant als 9 mars del 1684*, 32, f. 62, 20 de novembre del 1706).
48. «Dich lo bax firmat que tinch rebut de Josep Serra Llarch, pagès de Rubí, sinchconta y dos lliuras, sinch sous, dich 52 lliures, 5 sous, dites me pagà a bon comta de mayor cantita[t] de fer lo retaula del Sant Cristo per dita iglésia de Rubí, y per ser lo ver fas la present rebuda vui als 19 de desembre 1707. Francesch Espil, escultor». (AMR. Arxiu parroquial. Administració de l'obra, 1571-1843, 86-III, rebuts de l'obreria de la parròquia, 1571-1843). Al mateix lligall hi ha una segona àpoca de l'any 1710 pel mateix concepte; fins llavors, l'escultor havia rebut 388 lliures.
49. «Memorial de tot lo que se ha fet a la iglésia parroquial de Sant Pera de Rubí, bisbat de Barcelona, dende al die 22 de juliol de 1699 que jo, lo reverent Jaume Gironès, prevere y rector de dita parròquia residencesch a dita iglésia y prenguí posseció dita diada 12 de juliol

[...]. Item lo retaule del sant Christo que costà tot junt ab la palla, posat a la iglésia, 400 lliures [...]. Item se ha fet un sant Roch per portar a la professó, dorad, y ab sos colors, que costà 28 lliures [...]. Item un sant Sebastià per portar a la profesó, 22 lliures [...]. Item las dos lliuras, sinch sous quedan, an servid per acabar de pagar la sacra y sant Pere platejad, y evangeli de sant Joan y lavabo tot platejad, com consta ab la rebuda de escultor, mestre Francesc Espil». (AMR. Arxiu parroquial. *Llibre de las administracions de la iglésia parrochial de Sant Pera de Rubí, comensant als 9 mars del 1684*, 32, f. 189-190 i 261v, darrera data dels comptes referits al 27 de gener del 1726).

50. «El a baix firmat certifica aber rebut dels senyors obrers de la iglésia de Robí la quantitat de sent y dos lliuras, deu sous, per lo treball de reconpondre lo sacrari y gradas de l'altar mayor de dita iglésia, lo que firmo en Robí als 11 maix de 1827. Miquel Molist, escultor». (Aquesta reparació fou daurada el mateix any pel pintor Francesc Boixell). «[...] tinch rebut del reverent senyor rector don Miquel Solà, la quantitat de sen sinquanta lliuras per la primera paga de lo treball de fer lo altar de sant Roch de la yglésia de esta parròquia, lo que firmo en Ruví a 4 maix de 1834. Miquel Molist escultor». (AMR. Arxiu parroquial. Administració de l'obra, 1571-1843, 86-III, rebuts de l'obreria de la parròquia, 1571-1843).
51. Cognom de grafia dubtosa a l'original; en aquest cas, hem llegit «Sans», per bé que amb grans reserves.